

Store spørsmål om små ord. Innledning til temanummer om pragmatiske partikler i norsk

Kaja Borthen

I denne innledningen defineres termene *pragmatisk partikkel* og *pragmatisk markør*, og en del alminnelig antatte underkategorier av pragmatiske partikler blir kort presentert. Teksten viser til faglitteratur om norske pragmatiske partikler, så vel som til noen hovedretninger innen forskning på pragmatiske partikler. I innledningen inngår også en presentasjon av hver av artiklene i temanummeret, med fokus på deres spesifikke bidrag i den pågående forskningen på pragmatiske partikler.

Nøkkelord: Pragmatisk partikkel; pragmatisk markør

Hva er en pragmatisk partikkel?¹

Når vi kommuniserer gjennom språklige ytringer formidler vi ikke bare saksforhold som kan bli vurdert som sanne eller usanne, vi kan også formidle ulike typer kommentarer til dette saksforholdet. Sammenlign eksemplene nedenfor:

- (1) Sola skinner.
- (2) Sola skinner, gitt!
- (3) Wow, sola skinner!
- (4) Sola skinner nok.
- (5) Sola skinner jo.
- (6) Sola skinner, skjønner du.
- (7) Sola skinner imidlertid.
- (8) Men sola skinner.

1. Dette temanummeret og fem av artiklene er resultater av det NFR-støttede prosjektet 'The meaning and function of Norwegian tags,' prosjektnummer 230782.

Det saksforholdet som kommuniseres, og som kan vurderes som sant eller usant i disse eksemplene, er påstanden om at sola skinner på et bestemt tidspunkt på det stedet den kommuniserende har i tankene. Dette tilsvarer ytringenes grunnleggende proposisjonelle innhold, gjerne kalt *påstandsinnhold* eller *basiseksplikatur* (relevansteoretisk term, se f.eks. Wilson og Sperber 1986/1995; Carston 2002: 119, 377). Som eksemplene over illustrerer, kan vi i tillegg (eller isteden) kommunisere noe om hvordan samtaledeltakerne forholder seg til (eller er forventet å forholde seg til) det grunnleggende proposisjonelle innholdet i ytringen, eller hvordan det proposisjonelle innholdet relaterer seg til de antagelsene samtaledeltakerne har (eller antas å ha) om verden. Vi kan for eksempel kommunisere våre emosjonelle holdninger eller reaksjoner til det grunnleggende proposisjonelle innholdet i ytringen (jf. *gitt* og *wow* i (2) og (3)), i hvilken grad vi er sikre på om innholdet i ytringen stemmer (jf. *nok* i (4)), hvorvidt vi antar at innholdet i ytringen er nytt eller allerede tilgjengelig for tilhører (jf. *jo* og *skjønner du* i (5) og (6)), eller hvorvidt innholdet i ytringen motsier antakelser tilhører kan tenkes å ha (jf. *imidlertid* og *men* i (7) og (8)). Det som gjør at ytringene i (2)-(8) skiller seg fra (1) og fra hverandre, er at de inneholder ulike *pragmatiske partikler*.

En pragmatisk partikkel er en type *pragmatisk markør*. Denne termen har vært definert ulikt av ulike forfattere, men her skal vi følge definisjonen til bl.a. Fraser (1996, 1999) og Andersen og Fretheim (2000), som sier at en pragmatisk markør er et lingvistisk tegn (leksem, bøyningensendelse, ordstillingsmønster, intonasjonsmønster, ...) som brukes til å kommunisere noe som går ut over ytringens grunnleggende proposisjonelle innhold. *Markør* er altså en kategori som dekker så vel leksikalske som ikke-leksikalske språklige størrelser.

Det at termen *pragmatisk markør* inneholder begrepet *pragmatisk*, har delvis en historisk forklaring. Ifølge det tradisjonelle synet på skillet mellom semantikk (betydningslære) og pragmatikk (tolkningslære), går semantikk/pragmatikk-skillet mellom sannhetsfunksjonell betydning på den ene siden og ikke-sannhetsfunksjonell betydning på den andre. I tråd med denne tradisjonen vil et ord som *katt* ha en semantikk (ettersom ytringen *Jeg så en katt* vil være sann eller usann under andre omstendigheter enn f.eks. *Jeg så en hund*), mens ord og uttrykk som *gitt*, *wow*, *nok*, *jo*, *skjønner du*, *imidlertid* og *men* ikke vil ha en semantikk, ettersom tilstedeværelsen av disse ordene aldri vil kunne påvirke om ytringen er sann eller usann. Disse ordene vil kun ha pragmatisk mening ifølge denne tradisjonen; derav termen *pragmatisk markør*. Dette synet på semantikk/pragmatikk-distinksjonen er representert ved blant andre Grice

(1975/1989), Gazdar (1979), og Higginbotham (1986, 1988), for å nevne noen, i likhet med en del nåtidige tradisjoner innen formell semantikk og pragmatikk.

En innvending mot denne inndelingen av språkets innholdsside, er at det kognitivt sett er et mer grunnleggende skille mellom 1) betydning som vi kan fordi vi kan et språk og 2) betydning som tolkes inn i en spesifikk situasjon, enn det er mellom i) betydning som er sannhetsfunksjonell og ii) betydning som er ikke-sannhetsfunksjonell. Innenfor bl.a. relevanteorien er semantisk betydning derfor definert som betydning som er lingvistisk kodet, altså det vi kan om betydning fordi vi kan et språk. Pragmatisk mening, på den andre siden, er mening som språkbrukere slutter seg til i en spesifikk kontekst fordi menneskelig kognisjon, og tolkning av ytringer mer spesifikt, er underlagt visse kognitive prinsipper (se bl.a. Blakemore 1987; Wilson og Sperber 1993 og Carston 2002). Også enkelte retninger innen formell semantikk og pragmatikk bygger på et lignende syn på semantikk/pragmatikk-distinksjonen (se bl.a. Kaplan 1989, 1999, 2004; Potts 2005, 2007 og Gutzmann 2015). Ifølge dette synet på semantikk/pragmatikk-distinksjonen *har* pragmatiske markører en semantikk, og *pragmatikk*-delen av termen reflekterer delvis et historisk forhold og delvis det at pragmatiske slutninger ofte spiller en spesielt viktig rolle i tolkningen av denne typen ord.

Dette temanummeret er begrenset til en undergruppe av pragmatiske markører, nemlig *pragmatiske partikler*. De lingvistiske størrelsene som i litteraturen omtales som partikler² er leksikalske pragmatiske markører. Mer presist er pragmatiske partikler leksikalske pragmatiske markører som har som funksjon å si noe om hvordan samtaledeltakerne forholder seg (eller er forventet å forholde seg) til det grunnleggende proposisjonelle innholdet i ytringen, eller hvordan det proposisjonelle innholdet relaterer seg til de antagelsene samtaledeltakerne har (eller antas å ha) om verden (se bl.a. Zimmermann 2011 for en lignende definisjon). Ut fra denne beskrivelsen vil for eksempel intonasjonsmønstre og setningskonstruksjoner kategoriseres som pragmatiske markører, men ikke pragmatiske partikler, ettersom disse lingvistiske uttrykksformene ikke er leksikalske uttrykk. Det følger også at substantivet *uventet* i (10) ikke er en pragmatisk partikkel mens konjunksjonen *men* i (9) er det:

(9) Sola skinner, men jeg er ikke varm.

(10) Det er uventet at jeg ikke er varm, i og med at sola skinner.

2. Andre termer som iblant brukes om pragmatiske partikler eller undergrupper av disse er *discourse particles* (f.eks. Zimmermann 2011), *modal particles* (f.eks. Thurmair 1989), *focus particles* (f.eks. König 1991), og *cue phrases* (f.eks. Litman 1996).

Adjektivet *uventet* er verken en pragmatisk markør eller pragmatisk partikkel ettersom ordet bidrar til ytringens grunnleggende proposisjonelle innhold. Konjunksjonen *men*, derimot, er en pragmatisk partikkel, ettersom ordet ikke bidrar til ytringens proposisjonelle innhold, men heller antyder hvordan innholdet i ytringen (det at taler ikke er varm) relaterer seg til antagelser tilhører kan antas å ha, i dette tilfellet mulige slutninger som følger av det at det er sol.

Den typen semantikk som *men* illustrerer, omtales innenfor relevansteorien som *prosedural* ('procedural') mens semantikken til innholdsord som *uventet* sies å være *konseptuell/begrepsmessig* ('conceptual'). Denne distinksjonen ble introdusert av Diane Blakemore (1987) og er blitt videreutviklet og drøftet i bl.a. Blakemore (2002), Wilson og Sperber (1993), Wilson (2011, 2016) og Carston (2016). Mens innholdsord antas å kode mentale begreper i vårt såkalte tankespråk ('Language of Thought', jf. Fodor 1975, 2008), er det et mer åpent spørsmål hva betydningen til prosedurale ord tilsvarer, kognitivt sett. Én innfallsvinkel er å anta at prosedurale ord koder restriksjoner på den slutningsbaserte fasen i forståelsen av en ytring, altså signaler om hvordan konstituenten i tankespråket skal manipuleres (Blakemore 1987, 2002; Wilson og Sperber 1993). Et mer spesifikt forslag er å anse prosedural betydning som henvisning til kognitive prosedyrer som eksisterer uavhengig av leksikonet i ulike domenespesifikke moduler for menneskelig kognisjon, og at pragmatiske partikler kan øke tilgjengeligheten til enkelte av disse (jf. Wilson 2011, 2016). Uansett hva prosedural mening dypest sett er, virker det rimelig å jobbe ut fra en hypotese om at ord som *gitt*, *wow*, *nok*, *jo*, *imidlertid* og *men* har en betydning som er vesensforskjellig fra innholdsord som f.eks. *uventet*, blant annet fordi betydningen til disse ordene ikke ser ut til å være tilgjengelig for vår bevissthet slik betydningen til innholdsord er det (men se Carston 2016 for en drøfting).

I begrepet *partikkel* ligger en forventning om at pragmatiske partikler på ett eller annet vis er små, men selvstendige enheter. De ordene og uttrykkene som inkluderes i den gjeldende definisjonen er også dét i mange henseende. Pragmatiske partikler er typisk små, ubøyelige, trykklette ord med en avbleket, "lett" semantikk sammenlignet med sine mer "betydningsfulle" historiske opphav. En potensielt kontroversiell gruppe uttrykk blant pragmatiske partikler er flerordsuttrykk som f.eks. etterstilt *ser du*. Jeg mener, som Fischer (2006b) at det er formålstjenlig å regne flerordsuttrykk som pragmatiske partikler så sant de oppfyller de definerende kriteriene til kategorien, til tross for at de er komplekse og derfor ikke så "partikkelaktige". Også flerordsuttrykk kan være leksikalisert, ubøyelige og lagret med spesifikke betydninger i leksikon, og også disse uttrykkene kan være trykklette og ha en avbleket semantikk. Det etterstilte

uttrykket *ser du* i (11) nedenfor kan derfor fungere som pragmatisk partikkel på lik linje med de kortere etterstilte småordene i (12) og (13).³

- (11) Jeg skal på sopptur i dag. Det er sol i dag, ser du.
- (12) Jeg skal på sopptur i dag. Det er sol i dag, serru.
- (13) Jeg skal på sopptur i dag. Det er sol i dag, sju.

Ulike underkategorier av pragmatiske partikler

Pragmatiske partikler har tradisjonelt vært inndelt i en rekke ulike underkategorier (se f.eks. Fraser 1996, 1999, 2006), men dessverre er det svært mange ulike definisjoner av hver av disse underkategoriene. Jeg skal ikke her prøve å gi en oversikt over hvem som har definert hvilken kategori på hvilken måte. Isteden skal jeg gi en eksempelbasert oversikt over de viktigste gruppene pragmatiske partikler med enkelte henvisninger til faglitteratur for lesere som ønsker å utforske kategorien videre.

- *Diskursmarkør eller diskurspartikkel* er en framtrødende underkategori av pragmatiske markører/partikler. Ifølge Fischer (2006b) er en diskurspartikkel et leksikalsk uttrykk som brukes for å relatere informasjonenheter i diskursen til hverandre. Med denne definisjonen omfattes for eksempel *men* og *imidlertid* i (7) og (8) av kategorien diskurspartikkel, i og med at disse ordene signaliserer en relasjon (her, kontrast) mellom innholdet i ytringen og innhold som er (implisitt) tilgjengelig i den forutgående diskursen. Også større informasjonenheter enn innholdet kommunisert gjennom enkeltytringer kan relateres med diskursmarkører som f.eks. innledende *vel*, *vet du* og *så*.
- *Tilbakemeldingsmarkører* (se f.eks. Yngve 1970; Jefferson 1984; White 1989 og Schegloff 1981, 2007) er en kategori som kan regnes inn blant pragmatiske partikler. Noen eksempler fra norsk er uttrykk som *m-m*, *jah*, og *akkurat* når disse uttrykkene brukes for å signalisere at den som ytrer dem følger med og forstår, og at samtalepartneren kan forsette å snakke (se Svennevig 2009: 84–85).

3. Vær oppmerksom på at selv om *ser du* i etterstilt posisjon kan fungere som pragmatisk partikkel, vil kombinasjonen av *ser* og *du* kunne ha begrepsmessig innhold og bidra til ytringens proposisjonelle innhold i tilfeller som *Du ser at sola skinner*. Ordene vil kunne bidra til ytringens illokusjonære nivå i eksempler som *Ser du at sol skinner?* Men uttalt trykklett i etterstilt posisjon som i (1), fungerer *ser du* som pragmatisk partikkel.

- Også *fokuspartikler* (jf. f.eks. König 1991) blir ofte framhevet som en egen kategori pragmatiske partikler. Tolkningen av disse partiklene knytter seg til den delen av innholdet i ytringen som er ny informasjon (fokus) relativt til andre deler av ytringen. I tillegg bidrar de med ulike typer informasjon. Noen norske eksempler er *også*, *bare*, *til og med* og *ikke ...heller* (se bl.a. Fretheim 1999 og Opsahl og Svennevig 2012 om *bare*).
- Taleren kan også bruke pragmatiske partikler for å uttrykke sin følelsesmessige holdning til et saksforhold (se bl.a. Wharton 2003, 2009). Slike uttrykk som brukes til å uttrykke overraskelse og samtidig en positiv eller negative holdning, kalles gjerne *eksklamativer* – utrospartikler. Disse inkluderer for eksempel interjeksjoner som *åi*, *au*, *wow* og *shit*. Også uttrykk som opptrer mer integrert i setningen kan sies å ha en lignende funksjon, for eksempel *gitt* og *wow* i (2) og (3).
- *Talehandlingsmarkører*, deriblant *halespørsmål* (jf. Fretheim 2018), er nok en kategori pragmatiske partikler. Denne kategorien omfatter eksempler som etterstilt *tror du ikke*, *er det vel*, og *skal vi ikke?* Slike uttrykk kan for eksempel markere at en deklarativ setning skal tolkes som et indirekte spørsmål, altså en anmodning om et svar fra tilhører.
- *Modalpartikler* er den siste underkategorien av pragmatiske partikler jeg vil nevne her (se f.eks. Thurmair 1989; König og Requart 1991 og Waltereit 2001). Termen blir brukt på svært ulike vis av ulike forfattere, men det vanligste er å bruke kategorien om pragmatiske partikler som brukes for å enten styrke eller svekke den epistemiske statusen til proposisjonen (altså forhold som har å gjøre med sikker/usikker viten). Dette betydningsaspektet er til en viss grad beslektet med epistemisk modalitet, men ut over det er termen *modal* ganske misvisende sett i lys av semantikken til modalverb (se Waltereit 2001: 1394 og Berthelin 2014). I norsk blir gjerne partiklene *da/då*, *jo*, *nok*, *nå/no*, *nok*, *vel* og *visst* omtalt som modalpartikler (jf. Askedal 1989; Fretheim 1991 og Andvik 1992).

Dette er bare et lite utvalg av de mange kategoriene som har vært brukt for å sortere pragmatiske partikler. I bl.a. Fraser (1996, 1999, 2006) kan interesserte lesere finne en mer finmasket inndeling.

I faglitteraturen skjer det ofte at en og samme pragmatiske partikkel blir kategorisert ulikt av ulike forfattere. Én årsak til dette kan ligge i selve definisjonen av de funksjonelle kategoriene, i og med at disse varierer. Men det er også andre årsaker til at kategoriseringen av pragmatiske partikler er så varierende. Det kan være utfordrende å skille mellom det som en pragmatisk partikkel bringer med seg av betydning som del av sin semantikk (sin “faste” betydning) og det som ytringen for øvrig eller konteksten bringer med seg av meningsinnhold. Ved kategorisering av pragmatiske partikler er det det semantiske innholdet som bør utgjøre kategoriseringsgrunnlaget. Det er dessuten ingenting som tilsier at pragmatiske partikler ikke skulle kunne ha mer enn ett betydningsaspekt, på samme måte som at ordet *ungkar* både tilhører kategorien ‘ugift’ og ‘mann’. I Borthen (2014) foreslår jeg en analyse av etterstilt *da* som tilsier at denne partikkelen har to betydningsaspekter. Hvis den analysen er rett, betyr det at partikkelen både er en slutningspartikkel og en kontrastiv partikkel ifølge Fraser (1996, 1999). Tilsvarende kan vi forestille oss at også andre pragmatiske partikler kan tilhøre flere funksjonelle kategorier samtidig.

Kategorisering av pragmatiske partikler i klasser som de over er altså ikke trivielt og heller ikke det samme som å gjøre greie for hva de betyr. For å redegjøre for semantikken til ord som midtstilt *jo* og *da*, for eksempel, er det aller vesentligste – og utfordrende – å forklare hvordan ordene skiller seg fra hverandre, ikke hva de har felles.

Ulike innfallsvinkler og teorier

Hva er bruksbetingelsene til pragmatiske partikler, hvordan bidrar de til meningsskaping, sammenheng og interaksjon, hvem bruker dem og i hvilke situasjoner, hva er det historiske opphavet, hvilke likheter og ulikheter finner man mellom de ulike pragmatiske partiklene i ett og samme språk eller mellom ulike språk, og hvordan er det å lære seg bruksbetingelsene for pragmatiske partikler i et andrespråk? Som disse spørsmålene illustrerer, kan pragmatiske partikler studeres fra mange ulike innfallsvinkler. De kan undersøkes fra et synkront eller diakront perspektiv, med fokus på så vel syntaktiske, fonologiske, semantiske, pragmatiske, samtalerelaterte eller sosiolingvistiske egenskaper, og de kan undersøkes med henblikk på språktilegnelse.

Også når det gjelder betydning og funksjon, som er det aspektet ved pragmatiske partikler som vies mest oppmerksomhet i dette temanummeret, fins det en rekke ulike tilnærminger. Fra mitt ståsted er det tre teoretiske hovedretninger som peker seg ut:

- 1) Formelle tilnæringer der fokuset er på å formulere presise bruksbetingelser for hvert uttrykk i en tekstlingvistisk modell ved hjelp av et matematisk veldefinert språk (se bl.a. Zeevat 2006; Potts 2005, 2007 og Gutzmann 2015)
- 2) Relevanteoretiske innfallsvinkler, der et hovedmål er å forklare sammenhengen mellom de ulike bruksmåtene for et uttrykk ut fra uttrykkets semantikk og en kognitivt plausibel teori om pragmatisk tolkning (se bl.a. Blakemore 1987; König og Requart 1991; Blass 2000; Fretheim 2014 og Borthen og Knudsen 2014)⁴
- 3) Samtaleorienterte tilnæringer, der fokuset ligger på interaksjon i diskursen, samtalepartnerne og samtalsituasjonen (se bl.a. Aijmer 2002, 2013; Svennevig 2001; Hasund 2003 og Opsahl 2002a).

Interesserte lesere kan finne en svært god oversikt over de ulike teoretiske disiplinenes ulike fokus i Fischer (2006a). I dette temanummeret har vi ingen representanter for den formelle semantiske innfallsvinkelen, men de to andre tilnærmingene er representerte, og også kombinert i en av artiklene.

Norske pragmatiske partikler

Norsk har et rikholdig inventar av pragmatiske partikler. Lista nedenfor er et forsøk på en uttømmende liste over de pragmatiske partiklene som det har vært publisert vitenskapelige artikler om forut for dette temanummeret:⁵

- *da* (Solberg 1990, 1991; Andvik 1992; Lind 1994; Fretheim 1989, 1991, 2000, 2014, 2015; van Dommelen, Fretheim og Nilsen 1998; Fretheim, Boateng og Vaskó 2003; Borthen 2014; Fretheim 2017)

4. Denne tradisjonen har mange av de samme målene som arbeider som tar utgangspunkt i Grice (1975) sin teori om kommunikasjon, se bl.a. Andvik (1992).

5. Lista over pragmatiske partikler inkluderer bl.a. ikke determinativen *sånn* som i *veldig sånn festjente* (Lie 2008; Johannessen 2012) eller *hu (derre)* i fraser som *hu derre mora di* (Johannessen 2006, 2008a, 2008b; Strahan 2008). Disse determinativene kan bidra med ikke-sannhetsfunksjonelt innhold, og dermed fungere som pragmatiske markører, men ifølge gjeldende definisjon er de ikke pragmatiske partikler ettersom de ikke koder en relasjon som involverer ytringens proposisjon (kun deler av den). *Sånn* kan også brukes for å introdusere sitater (se Hasund, Opsahl og Svennevig 2012; Opsahl og Svennevig 2012; Ekeberg, Opsahl og Wiese 2015).

- **bare** (Lie 1979; Fretheim 1980, 1999; Opsahl 2002a, 2002b, 2017; Opsahl og Svennevig 2007, 2012; Hasund, Opsahl og Svennevig 2012; Svennevig og Hasund 2018)
- **jo** (Solberg 1990; Fretheim 1991; Andvik 1992; Lind 1994; Unger under utgivelse)
- **nå** (Solberg 1990, 1991; Andvik 1992; Svennevig 2014; Svennevig og Hasund 2018)
- **visst** (trykklett) (Fretheim 1981, 1991; Borthen og Knudsen 2014)
- **vel** (Fretheim 1981, 1991, 2018; Opsahl 2017)
- **nok** (Fretheim 1981, 1991)
- **likevel** (Fretheim og Johansson 2002)
- **altså** (Fretheim 2014, 2015)
- **ikke sant** (Svennevig 2007, 2008)
- **for det** (Fretheim 2014)
- **gjerne** (Fretheim, 2015)
- **liksom** (Hasund 2003; Hasund, Opsahl og Svennevig 2012; Svennevig og Hasund 2018)
- **hallo** (Svennevig 2012)
- **ja, nei, jo** (ytringsinitial bruk) (Fretheim 1983; Svennevig 2001)
- **så** (etterstilt) (Fretheim 2000)
- **wolla** (Opsahl 2009)
- **nesten** (Fretheim 1979)

Lista er trolig ikke fullstendig, og i tillegg fins det (foreløpig) upubliserte manuskripter og foredrag om blant annet *gitt, vel, jo, nok, visst, damata, altså* og *ass*. Men uansett er lista over vitenskapelige arbeider om norske pragmatiske partikler svært kort sett i lys av det rikholdige inventaret av pragmatiske partikler som norsk skriftspråk og talemål kan vise fram. Eksemplene nedenfor er *noen få* eksempler på pragmatiske partikler fra norsk talemål – her, etterstilte – som det så vidt meg bekjent ennå ikke har vært publisert vitenskapelige artikler om.

- (14) Du e fra Bergen, sant?
- (15) Je like itte fisk, je a'ma.
- (16) Du kjem tebake i morgon, e'von?
- (17) Kor lenge har dei vore i lag, ska'tru?
- (18) Eg har høyrte det ofte, du!
- (19) Blir det snø i kveld, eller?
- (20) Du snakker som en prest, gjør du.

- (21) Du vil ikke dit, lell?
- (22) Han var vant til å få det som han ville, må vite.
- (23) Nå kommer far hjem, sant vel?
- (24) Han kunne ikke annet, veit eg.
- (25) I Tyskland styrer presidenten, veit du.

Verdien av å beskrive disse og lignende uttrykks bruksbetingelser, og å analysere hvordan de bidrar til meningsskaping i diskursen, strekker seg ut over det å redegjøre for det enkelte uttrykket. For hvert uttrykk som blir utførlig beskrevet, vil det bli lettere å peke på hvordan andre uttrykk skiller seg fra de som allerede er forsket på. Forhåpentligvis vil dette temanummeret inspirere til flere vitenskapelige arbeider om det rikholdige og interessante inventaret av norske pragmatiske partikler i norsk skriftspråk og talemål.

Artiklene i dette temanummeret

ÅSHILD SØFTELAND OG KAJA BORTHEN bidrar til å utvide kunnskapen om dialektspesifikke norske pragmatiske partikler gjennom artikkelen *Æ e trønder, æ, sjø. Den pragmatiske partikkelen sjø i midt-norske dialekter*. Til tross for at *sjø* er en velkjent pragmatisk partikkel i norsk kontekst, er artikkelen i dette temanummeret så vidt vi vet det første publiserte forskningsarbeidet om *sjø*, ut over det arbeidet som har vært gjort ved utarbeidelsen av ordboksartikler (se spesielt Norsk Ordbok – ordbok over det norske folkemålet og nynorske skriftspråket, u.å.). Søfteland og Borthen viser ved hjelp av korpuset Nordisk dialektkorpus (Johannessen et al. 2009) hvor i Norge *sjø* brukes og hvordan *sjø* brukes av samtalepartnerne. De foreslår en semantikk for ordet og illustrerer hvordan begreper og prinsipper fra det relevanteoretiske rammeverket (Sperber & Wilson 1986/1995; Blakemore 1987) kan brukes til å kaste lys over hvordan pragmatiske partikler bidrar til tolkningen av en ytring.

Det er en velkjent sak at betydningen til pragmatiske partikler ofte er vag og vanskelig å gjøre rede for. ALEKSANDER EIDSMO viser i artikkelen *Tvert imot, det er mye vi ikke vet* at dette også gjelder for diskursmarkører med en tilsynelatende åpenbar betydning. Eidsmo bekrefter i sin artikkel at diskursmarkøren *tvert imot* har et adversativt betydningsaspekt av typen ‘motsetning’, slik det er beskrevet i ordboksartikler og lærebøker (jf. Svennevig 2009), men han viser også at det skal en langt mer presis beskrivelse til for å gjøre rede for bruksbetingelsene til uttrykket. Eidsmo argumenterer for at en ytring med diskursmarkøren *tvert imot* bestandig elaborerer en tidligere ytring ved at innholdet

i ytringen blir presentert som å stå i direkte motsetning til det en tidligere ytring eksplisitt eller implisitt negerer. En mer generell lærdom av Eidsmos artikkel er at en endimensjonal inndeling av diskursmarkører og andre pragmatiske markører i kategorier som ‘kontrastiv’, ‘elaborerende’ eller ‘slutningsbasert’ (jf. bl.a. Fraser 1996) ikke er tilstrekkelig for å gjøre rede for hvordan slike uttrykk brukes.

Bruken av pragmatiske partikler er ikke bare styrt av hva de signaliserer om forhold i den lokale diskursen; bruken av mange pragmatiske partikler er også styrt av hvem taler er eller ønsker å framstå som, eller hvilket register som er i bruk. Enkelte pragmatiske partikler brukes først og fremst i visse regioner i Norge (f.eks. *sjø*, *lell*, (*da*)*mata*), andre brukes helst av visse sosiale grupper (f.eks. *ass*, *lissom*, sitatmarkøren *bare*) og de aller fleste er langt mer frekvente i det muntlige språklige registeret enn i det formelle skriftlige språket (f.eks. midtstilt *jo* og finalpartikkelen *da*). Samspillet mellom sosiolingvistik og pragmatikk, også i forbindelse med pragmatiske partikler, har fått økende oppmerksomhet de siste årene (se bl.a. Holmes 1986, 1990; Andersen 2001; Aijmer 2002, 2013, Andersen og Aijmer 2011). Innenfor relevansteorien (Sperber og Wilson 1986/1995) fins det imidlertid ingen etablert analyse av hvordan sosiale aspekter ved pragmatiske partikler - eller andre ord for den saks skyld - interagerer med ordets semantikk og de generelle pragmatiske prinsippene som kommunikasjon er underlagt. Denne mangelen imøtekommer CHRISTOPH UNGER i artikkelen *Sosial mening, pragmatiske partikler og pragmatisk teori*. Unger viser at sosiale aspekter ved pragmatiske partikler kan kommuniseres på ulike måter. I den ene enden av en skala for kommunikasjon finner man tilfeller der sosial mening assosiert med pragmatiske partikler kommuniseres tydelig, som f.eks. i parodier, mens man i den andre enden av skalaen finner tilfeller der tilhører på eget initiativ trekker slutninger om sosial mening basert på bruk av en pragmatisk partikkel. I det siste tilfellet er det sosiale aspektet ikke nødvendigvis intendert kommunisert av avsender. Unger analyserer sosiale aspekter ved pragmatiske partikler ved å vise til relevanst teoriens *mene-vise*-kontinuum. I tillegg tar han utgangspunkt i antagelsen om at kommunikasjon kan forekomme med ulike grader av tydelighet (Sperber og Wilson 1995, 2015), og at man må skille mellom et leksems semantikk på den ene siden og ensyklopedisk kunnskap på den andre. Gjennom analysen sin fyller Unger ut et blankt felt i det relevanst teoretiske rammeverket, og bringer på den måten sosiolingvistikken og pragmatikken et skritt nærmere hverandre.

Også i PAWEL URBANIKS artikkel, *Kan ikke du stå der, da? En sosiokognitiv analyse av finalpartikkelen da i interrogative kan-anmodninger*, kombineres

tradisjonelt ulike innfallsvinkler til pragmatiske partikler. Artikkelen tar for seg bruk av finalpartikkelen *da* i interrogative anmodninger med modalverbet *kan*. Urbanik tar utgangspunkt i korpusdata og analyserer fenomenet ut fra et sosiokognitivt perspektiv (jf. bl.a. Kecskes & Zhang 2009; Kecskes 2013). Sosiokognitiv tilnærming er en relativt ny teoretisk retning som vier oppmerksomhet til samspillet mellom 1) språkbrukernes preetablerte kunnskaper og hvordan disse utnyttes for å oppnå visse mål i interaksjonen (i Urbaniks analyser bl.a. kunnskap om pragmatiske partiklers betydning), og 2) selve interaksjonens dynamikk og den intersubjektive konstruksjonen av mening. I Urbaniks analyser kommer det teoretiske ståstedet til uttrykk gjennom svært grundige observasjoner og forklaringer av interaksjonelle aspekter ved samtalen, i kombinasjon med et øye for hva som er felles for bruken av de ordene og konstruksjonene *kan*-anmodningene involverer. På denne måten bringer Urbanik sammen det beste fra de språkvitenskapelige disiplinene teoretisk semantikk/pragmatikk og samtaleanalyse/diskursanalyse i sin studie av *da* i *kan*-anmodninger.

Et interessant særtrekk ved norske pragmatiske partikler er at mange av dem kan opptre i flere ulike posisjoner i setningen, blant annet midtstilt og etterstilt posisjon, jf. *Dette er da interessant!* i motsetning til *Dette er interessant, da!* Tidligere forskning har pekt på dette forholdet (se bl.a. Fretheim 1991), men så langt har det ikke foreligget konkrete analyser av hva de ulike posisjonene medfører av restriksjoner på tolkningen av en pragmatisk partikkel. SIGNE RIX BERTHELIN kaster lys over dette spørsmålet i sin artikkel *Midtstilt da – en semantisk-pragmatisk redegjørelse og en sammenlikning med etterstilt da*. Berthelin foretar en korpusbasert analyse av midtstilt *da* og foreslår en presis semantikk for ordet. Denne semantikken gjør henne i stand til å forklare hva som ligger i *da* sin “forsterkende” effekt og hvordan ordet skiller seg fra bl.a. midtstilt *jo*. Sist, men ikke minst, foretar Berthelin en sammenlikning mellom midtstilt *da* og etterstilt *da*. Hun viser både hva som forener bruken av *da* i de to posisjonene og hvordan de skiller seg fra hverandre, hvilket borger for en forståelse for hva de to syntaktiske posisjonene bidrar med til tolkningen av pragmatiske partikler mer generelt.

Det er ikke bare pragmatiske partikler som opptrer i etterstilt posisjon med vage funksjoner. I artikkelen *Pronominal høyredislokering i norsk, det er et interessant fenomen, det!* av KAJA BORTHEN studeres bruksbetingelsene til pronominal høyredislokering. Artikkelen tar utgangspunkt i eksisterende beskrivelser av fenomenet (spesielt Askedal 1987 og Fretheim 1995, 2000c), og validiteten til disse beskrivelsene blir testet ut gjennom en korpusstudie. Ana-

lysen støtter seg til Givóns (1983) observasjon av at språk har en tendens til å signalisere diskontinuitet i diskursen gjennom bruk av markerte konstruksjoner. I og med at pronominal høyredislokering er en markert konstruksjon (sammenlignet med tilsvarende ytring uten høyredislokert pronomen) signaliserer den en lavere grad av temakontinuitet og forutsigbarhet enn det man ellers kunne forvente. Dette får i sin tur ulike pragmatiske effekter i ulike ytringstyper og kontekster. Artikkelen bidrar til innsikter om pragmatiske partikler ved at den omfatter en drøfting av relasjonen mellom pronominal høyredislokering og andre typer høyredislokering, inklusive pragmatiske partikler i etterstilt posisjon.

Hvorfor skal vi forske på pragmatiske partikler? Én god grunn er at vi mennesker er nysgjerrige av natur og ønsker å forstå verden rundt oss, pragmatiske partikler inkludert. En annen god grunn er at vi av praktiske årsaker bør være i stand til å kunne forklare reglene for norsk til mennesker som ønsker å lære seg språket og er avhengige av opplæring. PAULINA HORBOWICZ og MARTA OLGA JANIK ser på bruken av de pragmatiske partiklene *jo, vel, nok, visst, altså* og *da* i mellomspråket til norske andrespråksinnlærere i artikkelen *Norske pragmatiske partikler i andrespråksbruk. En studie med data fra ASK-korpuset*. Med utgangspunkt i ASK-korpuset (se bl.a. Tenfjord 2004) undersøker Horbowicz og Janik hvorvidt polske, engelske og tyske voksne innlærere av norsk skiller seg fra morsmålsbrukere når det gjelder frekvensen av de utvalgte partiklene. De ser på hvorvidt det språklige innlærernivået (CEFR) har noe å si for graden av likhet med morsmålsbrukerne, hvorvidt oppholdstid i Norge har noe å si, og hvorvidt de tre språkgruppene tysk, polsk og engelsk skiller seg fra hverandre. Studien sier også noe om hvilke av partiklene som ser ut til å være lettest tilgjengelige for andrespråksinnlærerne og hvilke som ser ut til å bli unngått. Denne studien er så vidt vi vet den første større undersøkelsen om bruk av pragmatiske partikler i norsk som andrespråk og reder grunnen for interessante oppfølgingsstudier.

Forutsetninger for temanummeret

Så godt som alle artiklene i dette temanummeret er basert på systematiske undersøkelser i elektroniske korpus. Selv om denne metoden bør suppleres med andre metoder når man forsker på semantiske og pragmatiske problemstillinger (se argumenter i bl.a. Borthen og Knudsen 2014), er det hevet over tvil at elektroniske korpus med autentisk språklig materiale utgjør en særdeles verdifull ressurs for forskning på pragmatiske partikler. Tilgjengeligheten av tilrettelagte

korpus er noe som har brakt forskningen på pragmatiske partikler et betydelig skritt framover, både fordi forskeren får rask tilgang på et vidt spekter av data og fordi analysene enkelt kan underbygges med autentiske data.

Alle artiklene i dette temanummeret er fagfellevurdert av to eller flere fagfeller, og kvaliteten på temanummeret er utvilsomt hevet mange hakk gjennom deres innsiktsfulle innspill. Fagfellevurdering er i det hele tatt noe av det beste academia har å framvise. Heldige er vi forskere som får fagfeller til å løfte forskningen vår og måten den presenteres på! Følgende språkviterkorps har bidratt med fagfellevurderinger i dette nummeret: *Gisle Andersen, Øivin Andersen, Erik Andvik, Signe Rix Berthelin, Heidi Brøseth, Anne Dahl, Kristin Melum Eide, Ole Torfinn Fagerli, Ingrid Lossius Falkum, Stian Hårstad, Georg Kjöll, Randi Alice Nilsen, Rikke van Ommeren, Marit Olave Riis-Johansen, Toril Opsahl, Åshild Sjøfteland, Christoph Unger og Øystein Alexander Vangsnes.*

En forutsetning for en del av artiklene i dette temanummeret er Forskningsrådets finansiering av prosjektet *The meaning and function of Norwegian tags*⁶, et prosjekt som har vært ledet av undertegnede med oppstart i 2014. Takk til Forskningsrådet for støtten!

Alle artiklene i temanummeret er på norsk, til tross for at fem av artikkelforfatterne ikke har norsk som morsmål. Forskere med dansk, tysk og polsk som morsmål har skrevet sine artikler på norsk, og dermed bidratt til å utvikle og opprettholde norsk fagspråk, og til å nå lesere som kanskje ikke ville vært i målgruppa for engelskspråklige publikasjoner. Det at det fins norske tidsskrift om norsk språkvitenskap er svært viktig, og forskningen på pragmatiske partikler illustrerer dette spesielt tydelig. I og med at glossing og oversettelse er unødvendig i norskspråklige tidsskrift, blir det mer plass til å presentere data og argumenter, og et norskspråklig publikum kan i motsetning til et internasjonalt publikum bruke sin intuisjon til å imøtegå eventuelle kontroversielle påstander som har å gjøre med tolkning og bruksmåter. Dessuten, med en norskspråklig publikasjon blir veien kortere mellom forskningsresultater på den ene siden og lærebøker, ordbøker og undervisning i norsk språk på den andre siden. I lys av dette, tusen takk til Norsk Lingvistisk Tidsskrift som har ryddet plass til et helt temanummer om små ord!

Berlin, august 2018

Kaja Borthen

6. Prosjektnummer 230782.

Referanser

- Aijmer, Karin. 2002. *English Discourse Particles. Evidence from a Corpus*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Aijmer, Karin. 2013. *Understanding Pragmatic Markers. A Variational Pragmatic Approach*. Edinburg: Edinburgh University Press.
- Andersen, Gisle og Thorstein Fretheim. 2000. Introduction. I Andersen og Fretheim (red.) *Pragmatic markers and propositional attitude*. Amsterdam: John Benjamins.
- Andersen, Gisle. 2001. *Pragmatic Markers and Sociolinguistic Variation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Andersen, Gisle og Karin Aijmer (red.). 2011. *Pragmatics of society*. Handbooks of Pragmatics (HOPS) 5. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Andvik, Erik E. 1992. *A Pragmatic Analysis of Norwegian Modal Particles*. Summer Institute of Linguistics, Academic Publications.
- Askedal, John Ole. 1987. On the morphosyntactic properties and pragmatic functions of correlative right dislocation (right copying) in modern colloquial Norwegian. I Lilius, Pirkko og Mirja Saari (red.): *The Nordic languages and modern linguistics 6*. Helsinki: Helsinki University Press, 93–110.
- Askedal, John Ole. 1989. Sprachtypologische Aspekte norwegischer Partikelstrukturen. I Weydt, Harald (red.): *Sprechen mit Partikeln*. Berlin, New York: de Gruyter, 691–702.
- Berthelin, Signe Rix. 2014. On the modality of modal particles - the case of Norwegian 'jo'. *Chronos 11 11th International Conference on Actuality, Tense, Aspect, Modality/Evidentiality*. Scuola Normale Superiore; Pisa. 2014-06-16 – 2014-06-18.
- Blakemore, Diane. 1987. *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Blakemore, Diane. 2002. *Relevance and Linguistic Meaning: The Semantics and Pragmatics of Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blass, Regina. 2000. Particles on Higher Level Explicature and Mutual Manifestness. I Andersen, G. og Fretheim, T. (red.) *Pragmatic Markers and Propositional Attitude*. Pragmatics and Beyond. Amsterdam: John Benjamins, 39–52.
- Borthen, Kaja. 2014. Hva betyr 'da', da? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32, 257–306.

- Borthen, Kaja og Cecilie S. Knudsen. 2014. Semantiske og pragmatiske aspekter ved trykklett *visst*. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32, 360–411.
- Carston, Robyn. 2002. *Thoughts and Utterances*. Oxford: Blackwell.
- Carston, Robyn. 2016. The heterogeneity of procedural meaning. *Lingua*, vol. 175-176, 154–166.
- Ekberg, Lena, Toril Opsahl og Heike Wiese. 2015. Functional Gains: A Crosslinguistic Case Study on Three Particles in Swedish, Norwegian and German, I Jacomine Nortier & Bente Ailin Svendsen (red.), *Language, Youth and Identity in the 21st Century. Linguistic Practices across Urban Spaces*. Cambridge University Press, 93–115.
- Fischer, Kerstin. 2006a. *Approaches to Discourse Particles*. Oxford: Elsevier.
- Fischer, Kerstin. 2006b. Towards an understanding of the spectrum of approaches to discourse particles: introduction to the volume. In Fischer, K. (red.) *Approaches to Discourse Particles*. Oxford: Elsevier, 1–20.
- Fodor, Jerry A. 1975. *The Language of Thought*. Cambridge University Press: Harvard University Press.
- Fodor, Jerry A. 2008. *LOT2: The Language of Thought Revisited*. Oxford: Oxford University Press.
- Fraser, Bruce. 1996. Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6-2, 167–190.
- Fraser, Bruce. 1999. What are discourse markers? *Journal of pragmatics* 31, 931–952.
- Fraser, Bruce. 2006. Towards a theory of discourse markers. I Fischer, Kerstin (red.) *Approaches to discourse particles*. (Studies in Pragmatics). Oxford: Elsevier, 189–204.
- Fretheim, Thorstein. 1979. Demperen ‘nesten’. En pragmatisk studie. *Maal og Minne* 3-4, 182–219.
- Fretheim 1980. *Bare* – er en enhetlig semantisk beskrivelse mulig? *Norskraft* 29, 1–26.
- Fretheim, Thorstein. 1981. «Ego»-dempere og «alter»-dempere. *Maal og Minne*, 86–100.
- Fretheim, Thorstein. 1983. Ja, jo, nei as tags. I Jahn, Ernst Håkon & Ove Lorentz (red.): *Prosodi/Prosody*. Oslo: Novus, 399–417.
- Fretheim, Thorstein. 1989. The two faces of the Norwegian inference particle *da*. I Weydt, Harald (red.): *Sprechen mit Partikeln*. Berlin, New York: de Gruyter, 691–702.
- Fretheim, Thorstein. 1991. Formal and functional differences between S-

- internal and S-external modal particles in Norwegian. *Multilingua* 10-1/2, 175–200.
- Fretheim, Thorstein. 1995. Why Norwegian right-dislocated phrases are not afterthoughts. *Nordic Journal of Linguistics* 18-1, 41–54.
- Fretheim, Thorstein. 1999. “Det er bare det at...” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 17(1), 155–170.
- Fretheim, Thorstein. 2000a. Procedural encoding of propositional attitude in Norwegian conditional clauses. I Andersen, Gisle & Thorstein Fretheim (red.): *Pragmatic Markers and Propositional Attitude*. Amsterdam: John Benjamins, 53–84.
- Fretheim, Thorstein. 2000b. Constraining explicit and implicit content by means of a Norwegian scalar particle. *Nordic Journal of Linguistics* 23, 115–162.
- Fretheim, Thorstein. 2000c. The interaction of right-dislocated pronominals and intonational phrasing in Norwegian. *Nordic Prosody. Proceedings of the VIIIth Conference, Trondheim 2000*, 23–32.
- Fretheim, Thorstein & Stig Johansson. 2002. The semantics and pragmatics of the Norwegian concessive marker *likevel*: Evidence from the English-Norwegian Parallel Corpus. I Breivik, Leiv Egil & Angela Hasselgred (red.): *From the COLT's Mouth ... and Others': Language Corpora Studies in Honour of Anna-Brita Stenström*. Amsterdam/New York: Rodopi, 81–102.
- Fretheim, Thorstein, Stella Boateng & Ilidikó Vaskó. 2003. Then – adverbial pro-form or inference particle? A comparative study of English, Ewe, Hungarian, and Norwegian. I Jaszczolt, Katarzyna & Ted Turner (red.): *Meaning Through Contrast*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 51–74.
- Fretheim, Thorstein. 2006. English *then* and Norwegian *da/så* compared: A Relevance-theoretic account. *Nordic Journal of Linguistics* 29(1), 45–93.
- Fretheim, Thorstein. 2014. A pragmatic analysis of the Norwegian phrasal connective “for det” compared to its near synonym “likevel” (nevertheless). I *Affaire(s) de grammaire. Mélanges offerts à Marianne Hobæk Haff à l'occasion de ses soixante-cinq ans*. Novus Forlag, 235–256.
- Fretheim, Thorstein. 2014. Et relevanstereotisk blikk på likheter og forskjeller mellom partiklene *da* og *altså*. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 32, 197–256.

- Fretheim, Thorstein. 2015. Grammatikalisering av adverbet *gjerne* i ulike norske varieteter. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 33, 3–48.
- Fretheim, Thorstein. 2015. A relevance-theoretic perspective on the Norwegian utterance-final particles *da* and *altså* compared to their English counterpart *then* . I Hancil, Sylvie, Alexander Haselow & Margje Post (red.): *Final Particles*, 249–283.
- Fretheim, Thorstein. 2017. The Form and Function of extrametrical, unaccented segments of East Norwegian Utterances. I Abrahamsen, J. E., Koreman, J. og van Dommelen, W. (red.) *Nordic Prosody. Proceedings of the XIIth Conference, Trondheim 2016*, 9–28.
- Fretheim, Thorstein. 2018. *Vel* i spørresetninger: en pragmatisk analyse. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 36, 5–39.
- Gazdar, G. 1979. *Pragmatics: Implicature, Presupposition, and Logical Form*. New York: Academic Press.
- Givón, Talmy (red.). 1983. *Topic Continuity in Discourse. A Quantitative Cross-language Study*. Amsterdam: John Benjamins.
- Grice, H.P. 1967. *Logic and Conversation. William James lectures*. Harvard University.
- Grice, H.P. 1975/1989. Logic and Conversation. In Cole, P. and Morgan, J. (red.) *Syntax and Semantics 3: Speech acts*, 41–58. New York: Academic Press. Reprinted in Grice, H. P. 1989, 22–40.
- Grice, H. P. 1989. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gutzmann, D., 2015. *Use-Conditional Meaning: Studies in Multi-Dimensional Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Hasund, Ingrid Kristine. 2003. *The discourse markers 'like' in English and 'liksom' in Norwegian teenage language. A corpus-based, cross-linguistic study*. Upublisert doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen.
- Hasund, Ingrid Kristine, Toril Opsahl og Jan Svennevig. 2012. By three means - The pragmatic functions of three Norwegian quotatives. I Isabelle Buchstaller & Ingrid van Alphen (red.) *Quotatives. Cross-linguistic and cross-disciplinary perspectives*. John Benjamins Publishing Company, 37–67.
- Holmes, J. 1986. Functions of *you know* in women's and men's speech'. *Language in Society* 15, 1–22.
- Holmes, J. 1990. Hedges and boosters in women's and men's speech. *Studia Linguistica* 42, 85–121.

- Higginbotham, J. 1986. Linguistic theory and Davidson's program in semantics. In Lepore, E. (red.) *Truth and Interpretation: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford: Blackwell, 29–48.
- Higginbotham, J. 1988. Contexts, models, and meanings: a note on the data of semantics. In Kempson, R. (red.) *Mental Representations: The Interface between Language and Reality*. Cambridge: Cambridge University Press, 29–48.
- Jefferson, G. 1984. Notes on systematic deployment of the acknowledgment tokens 'yeah' and 'mm hm'. *Papers in Linguistics* 17, 197–216.
- Johannessen, Janne Bondi. 2006. Just Any Pronoun Anywhere? Pronouns and "New" Demonstratives in Norwegian. In Solstad, Torggrim, Atle Grønn & Dag Haug (red.) *A Festschrift for Kjell Johan Sæbø — in partial fulfilment of the requirements for the celebration of his 50th birthday*. University of Oslo.
- Johannessen, Janne Bondi. 2008a. The pronominal psychological demonstrative in Scandinavian: Its syntax, semantics and pragmatics. *Nordic Journal of Linguistics* 31(2), 161–192.
- Johannessen, Janne Bondi. 2008b. Psykologiske demonstrativer. I Janne Bondi Johannessen og Kristin Hagen (red.): *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*. Oslo: Novus Forlag, 63–77.
- Johannessen, Janne Bondi, Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor Anders Åfarli & Øystein Vangsnes. 2009. The Nordic Dialect Corpus – an advanced research tool. I Jokinen, Kristiina & Eckhard Bick (red.): *NEALT Proceedings Series vol. 4*, 73–80. <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>.
- Johannessen, Janne B. 2012: Han professoren og sånn festschrift - om modale determinativer. I H.-O. Enger m.fl. (red.): *Grammatikk, bruk og norm. Festschrift til Svein Lie på 70-årsdagen 15. april 2012*. Oslo: Novus, 151–172.
- Kaplan, D., 1989. Demonstratives. I Almog, J., Perry, J. og Wettstein, H. (red.), *Themes from Kaplan*. New York: Oxford University Press, 267–298.
- Kaplan, D., 1999. What is meaning? Explorations in the theory of Meaning as Use. Brief version – draft 1 Ms. UCLA.
- Kaplan, D., 2004. The meaning of *ouch* and *oops*. *Howison Lectures in Philosophy*. University of California, Berkeley. <http://gradlectures.berkeley.edu/lecture/the-meaning-of-ouch-and-oops/>

- Kecskes, Istvan & Fenghui Zhang. 2009. Activating, seeking, and creating common ground: A socio-cognitive approach. *Pragmatics and Cognition* 17(2), 331–355.
- Kecskes, Istvan. 2013. *Intercultural Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- König, E. and Requart S. 1991. A relevance-theoretic approach to the analysis of modal particles in German. *Multilingua* 10 – 1/2, 62–77.
- König, Ekkehard. 1991. *The meaning of focus particles. A comparative perspective*. London: Routledge.
- Lie, Svein. 1979. *Bare er ikke bare og ikke sånn heller*. *NORskrift* 25, 24–45.
- Lind, Marianne. 1994. *Pragmatiske partikler i diskursanalytisk perspektiv: jo, altså, vel, nå og da*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Litman, Diane. 1996. Cue Phrase Classification Using Machine Learning. *Journal of Artificial Intelligence* 5, 53–94.
- Norsk Ordbok – ordbok over det norske folkemålet og nynorske skriftspråket. u.å. Det norske Samlaget. Hentet august 2018. <http://no2014.uio.no/perl/ordbok/no2014.cgi>
- Opsahl, Toril. 2002a. “Bare” i norsk ungdomsspråk. I: *Jallaspråk, slanguage og annet ungdomsspråk i Norden*. Oslo: Cappelen Damm Høy-skoleforlaget 2002 ISBN 82-7634-421-6, 63–71.
- Opsahl, Toril. 2002b. “Jeg bare: Hæ?! Hva skjedde her da?” – en studie av de kommunikative funksjonene til diskurspartikkelen bare i et ungdomsspråkmateriale. Upublisert hovedoppgave i nordisk språk, Universitetet i Oslo.
- Opsahl, Toril og Jan Svennevig. 2007. “Må ha det. Bare må ha det.” Bare som pragmatisk partikkel i samtale. I *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 25-1, 29–55.
- Opsahl, Toril. 2009. Wolla I swear this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo. *Nordic Journal of Linguistics* (Special issue: Sociolinguistics) Volum 32 (2), 221–244.
- Opsahl, Toril & Svennevig, Jan. 2012. – Og vi bare sånn “grattis”! Sitatmarkørene *bare* og *sånn* i talespråk, I: Hans-Olav Enger; Jan Terje Faarlund & Kjell Ivar Vannebo (red.), *Grammatikk, bruk og norm. Festskrift til Svein Lie på 70-årsdagen, 15. april 2012*. Novus Forlag, 219–236.

- Opsahl, Toril. 2017. –'Vel' er vel vel, vel? –Vel, vel, I: Bjørghild Kjelsvik; Christian-Emil Smith Ore; Lars Sigurdsson Vikør; Åse Wetås & Dagfinn Worren (red.) *Målreising og morsmålsdokumentasjon. Heidersskrift til Oddrun Grønvik ved 70-årsleitet*. Novus Forlag, 213–228.
- Potts, C., 2005. *The Logic of Conventional Implicatures*. Oxford: Oxford University Press.
- Potts, C., 2007. The expressive dimension. *Theoretical Linguistics* 33, 165–197.
- Schegloff, Emanuel A. 1981. Discourse as an interactional achievement: Some uses of «uh huh» and other things that come between sentences. I D. Tannen (red.) *Analyzing Discourse: Text and Talk*. Washington DC: Georgetown University Press, 71–93.
- Schegloff, Emanuel A. 2007. *Sequence Organization in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, Deborah. 1987. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schourup, L.C., 1999. Discourse markers. *Lingua* 107, 227–265.
- Solberg, Torgerd Kristin. 1990. *Modalpartikler i norsk*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Solberg, Torgerd Kristin. 1991. Modalpartikler i norsk. *Norskraft* 69, 1–101.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson. 1995. *Relevance*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson. 2015. Beyond Speaker's Meaning. *Croatian Journal of Philosophy* XV(44), 117–149.
- Svennevig, Jan 2001 "Ja, jo and nei initiating responses to wh-questions in Norwegian". H. Vater & O. Letnes (red.) *Modality and more*. (Fokus, Linguistisch-Philologische Studien). Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, 143–165.
- Svennevig, Jan 2007 "Ikke sant" as a response token in Norwegian conversation. Nilsen, Randi-Alice, Nana Aba Appiah Amfo & Kaja Borthen (red.) *Interpreting Utterances. Pragmatics and Its Interfaces. Essays in Honour of Thorstein Fretheim*. Oslo: Novus, 175–189.
- Svennevig, Jan. 2008. *Ikke sant* som respons i samtale, I: Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.), *Språk i Oslo. Ny forskning omkring talespråk*. Novus Forlag, 127–128.
- Svennevig, Jan. 2009. *Språklig samhandling – Innføring i kommunikasjons-teori og diskursanalyse*. 2. utgave. Oslo: Cappelen Damm AS.

- Svennevig, Jan. 2012. “og jeg bare hallo liksom” Diskursmarkøren *hallo* i samtale. *Språk och interaktion* 3, 157–174.
- Svennevig, Jan. 2014. “Det er nå trivelig der innpå, da”. *Nå* – en diskursmarkør i tilbakegang. I Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.) *Språk i Norge og nabolanda. Ny forskning om talespråk*. Novus Forlag. 4. Kapittel, 291–314.
- Svennevig, Jan & Hasund, Ingrid Kristine. 2018. Uformelt talespråk. I Brit Kirsten Mæhlum (red.) *Praksis. Norsk språkhistorie II*. Novus Forlag. Kapittel 2, 119–162.
- Tenfjord, Kari. 2004. ASK – A Computer Learner Corpus. I Peter Juel Henriksen (red.) *CALL for the Nordic Languages. Tools and Methods for Computer Assisted Language Learning*. København: Copenhagen Business School 2004, 147–158.
- Thurmair, Maria. 1989. *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*. Tübingen: Niemeyer.
- van Dommelen, Wim, Thorstein Fretheim & Randi Alice Nilsen. 1998. The perception of boundary tone in east Norwegian. I Werner, Stefan (red.): *Nordic Prosody: Proceedings of the VIIIth Conference, Joensuu 1996*, 73–86.
- Waltereit, Richard. 2001. Modal particles and their functional equivalents: A speech-act-theoretic approach. *Journal of Pragmatics* 33, 1391–1417.
- Wharton, Tim. 2003. Interjections, language and the ‘showing-saying’ continuum. *Pragmatics and Cognition* 11, 39–91.
- Wharton, Tim. 2009. *Pragmatics and Non-Verbal Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, S. 1989. Backchannels across cultures: A study of Americans and Japanese. *Language in Society* 18 (1), 59–76.
- Wilson, Deirdre and Sperber, Dan. 1993. Linguistic form and relevance. *Lingua*, 1–25.
- Wilson, Deirdre. 2011. The Conceptual-Procedural Distinction: Past, Present and Future. V. Escandell-Vidal, M. Leonetti og A. Ahern (red.) *Procedural Meaning: Problems and Perspectives* (Current Research in the Semantics/Pragmatics Interface). Emerald Group Publishing, 3–31.
- Wilson, Deirdre. 2016. Reassessing the conceptual-procedural distinction. *Lingua*, vol. 175-175, 5–19.

- Yngve, Victor H. 1970. On getting a word in edgewise. *Papers from the Sixth Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*. Chicago Linguistic Society, Chicago, IL, 567–578.
- Zeevat, Henk. 2006. A dynamic approach to discourse particles. I Fischer, K. (red.) *Approaches to discourse particles*. Oxford: Elsevier, 133–148.
- Zimmermann, Malte. 2011. Discourse Particles. I von Heusinger, K. og Maienborn, C. (red.) *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning*. (Handbooks of Linguistics and Communication Science, vol. 33/2). Berlin: De Gruyter Mouton, 2012–2038.

Summary

In this introduction the terms *pragmatic particle* and *pragmatic marker* are introduced and defined, along with some commonly assumed sub categories of pragmatic markers. The text presents scientific literature about Norwegian pragmatic particles and points out some main theoretical approaches to pragmatic particles internationally. The introduction also presents each article in the issue, with a focus on the article's specific contribution to the ongoing research on pragmatic particles.

Kaja Borthen
Professor i lingvistikk
Institutt for språk og litteratur
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Dragvoll
NO-7049 Trondheim
kaja.borthen@ntnu.no